

JOAN W. SCOTT, LOUISE A. TILLY, „WOMEN, WORK AND FAMILY” NOWY YORK-LONDYN, 1989

Julia OLEJNICZAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Wśród kanonu publikacji dotyczących historii społecznej kobiet i historii płci znajdują się pozycje wydawane na całym świecie. Spośród nich z pewnością należy wymienić najbardziej popularne: „Drugą płć” Simone de Beauvoir, „Historie de femmes” czy „Les femmes ou les silences de l’histoire” pióra Michelle Perrot. To podstawowe pozycje, pokazujące rozmiar problemu pisania (konstruowania) historii kobiet i miejsca tych badań we współczesnej nauce. W obrębie polskiej szkoły badawczej warto również wskazać na dorobek Zespołu Badawczego Historii Społecznej XIX i XX wieku przy Uniwersytecie Warszawskim, koncentrujący się wokół osoby i prac prof. Anny Żarnowskiej, który nieprzerwanie publikuje prace związane z dziejami rodziny, grup społecznych i płci, reprezentując rodzime środowisko naukowe w tej dziedzinie historii. Na gruncie polskim powstała również monografia Marii Boguckiej „Gorsza płć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI”. Wśród powyższego kanonu publikacji nie sposób nie wspomnieć także ogromnego dorobku badaczek Joan W. Scott i Louise A. Tilly, a wśród nich monografii „Women, Work and Family”.

Książka duetu angielsko-francuskiego łączy w sobie badania z zakresu historii społecznej, demografii historycznej, antropologii i historii ekonomii. Autorki podjęły się zreferowania wpływu industrializacji na poszczególne dziedziny życia mieszkanki miast Francji i Anglii na przestrzeni XVIII-XX wieku. Szczególnie skupiły się na analizie pozycji społecznej kobiet w tym okresie, uwzględniając zarówno ich rolę w rodzinie jak i na rynku pracy, jako jednostek wkraczających

na ten rynek i uzyskujących na nim stopniowo coraz większe znaczenie. Autorki podkreśliły, iż „kobieta, praca i rodzina były tymi nierozzerwalnymi kategoriami, definiującymi siebie nawzajem i kreującymi związek z emancypacją. Razem te trzy terminy oferują wgląd w historię pracy kobiet”¹.

Publikacja jest podzielona na trzy zasadnicze części, uszeregowane według typów ekonomii, w jakiej funkcjonowali członkowie gospodarstwa domowego, przeważających w określonej cezurze czasowej na terenie Anglii i Francji. W obrębie każdego rozdziału zastosowano również podział na podrozdziały, aby uwydatnić charakterystyczne dla danego typu gospodarki aspekty. Całość jest opatrzona wstępem oraz konkluzją.

Pierwszy rozdział monografii referuje badania nad okresem przedindustrialnym, od 1700 roku. Charakteryzował się on niskim stopniem produktywności i produkcji, które skupiały się głównie w obszarze gospodarstwa domowego, stąd przyjęta dla tego typu organizacji nazwa ekonomii rodzinnej (*family economy*). Okres ten cechował również wysoki wskaźnik urodzeń i śmiertelności noworodków. W obrębie pracy kobiet nie pojawia się jeszcze rozgraniczenie na zajęcia domowe i aktywność produkcyjną, ponieważ obie te czynności były wykonywane w gospodarstwie domowym. Kobiety zamężne były jednocześnie, w tej samej przestrzeni, wytwórczyniami dóbr i matkami.

Druga część publikacji analizuje sytuację społeczną w XIX wieku. Autorki charakteryzują ten okres jako typ ekonomii rodzinnej opartej na płacy (*family wage economy*). Nastąpił wzrost produkcji i przeniesienie jej z domu do fabryk i przedsiębiorstw. Wszyscy członkowie rodziny zaczęli być postrzegani jako potencjalni zarobkujący – rozpoczyna się zatrudnianie kobiet i dzieci, przede wszystkim w fabrykach włókienniczych. Jednocześnie w kwestii demografii nadal utrzymuje się wysoki wskaźnik urodzeń i śmiertelności noworodków, co zmusza kobiety do dzielenia swojej aktywności na polu zarobkowym i domowym. Zadaniem większości mężatek pozostaje wypełnianie obowiązków rodzinnych i opieka nad dziećmi, które staną się w przyszłości zarobkującymi. Pracę zarobkową kobiet w tym okresie charakteryzowała nieregularność i dorywczność.

Ostatnia część książki referuje zmiany jakie spowodowała wzmożona industrializacja przełomu XIX i XX wieku oraz przemiany gospodarcze wywołane przez II wojnę światową. Ten typ gospodarki rodzinnej określono jako ekonomię opartą na konsumpcji (*family consumer economy*). Nadal utrzymywał się proces zwiększania produktywności i produkcji oraz postrzegania wszystkich członków rodziny jako zarobkujących. Stopniowo zwiększał się również udział kobiet na

1 Introduction, J. W. Scott, L. A. Tilly, *Women, Work and Family*, New York-London, 1989, s. 3.

ryнку pracy, które uzyskały dostęp do wielu zawodów, wcześniej wykonywanych wyłącznie przez mężczyzn. Jednocześnie wprowadzono na szerszą skalę kontrolę urodzeń i zmniejszanie śmiertelności dzieci, poprawiła się sytuacja materialna rodziny robotniczej. Kobiety zamężne nadal poświęcały czas wychowaniu, jednak część ich obowiązków przejęły placówki edukacyjne. W czasie kryzysu w rodzinie – choroby, śmierci, nieobecności (spowodowanej np. wojną) bądź okresowego bezrobocia zarobkujących członków rodziny, to mężatki podejmowały się pracy w zamian za płacę. Zmiany z tego okresu najbardziej gwałtownie spowodowały wzrost liczby kobiet w fabrykach i przedsiębiorstwach.

Analizując układ pracy, jest on bardzo spójny i zrozumiały, pozwala bez problemu prześledzić badane przez autorki wątki. Również język publikacji, pomimo zastosowania różnorodnych technik badawczych z zakresu ekonomii, demografii i antropologii, jest przystępny nawet dla początkującego badacza. „Women, Work and Family” stanowi wnikliwe studium porównawcze dla miast angielskich i francuskich oraz stwarza możliwość dalszej pracy w tej materii, kreując sprzyjające warunki do analizy sytuacji społecznej kobiet w innych krajach Europy i świata.

Z drugiej strony, tytuł publikacji sugeruje, że największy nacisk autorki położyła na badanie w określonej kolejności: kobiety, pracy, rodziny. Tymczasem książka analizuje przede wszystkim historię zarobkowania, jego modele ekonomiczne i zmiany wynikające z procesu industrializacji. Z kolei sytuację kobiety przedstawia się pomiędzy środowiskiem rodziny a pracy. Zdaje się więc, że trafniejsze byłoby sformułowanie tytułu w kolejności: praca, kobieta i rodzina (*Work, Women and Family*).

Wielką szkodą jest, że publikacja, która zasługuje na dużą uwagę ze strony badaczy historii społecznej i historii kobiet, nie została jeszcze przetłumaczona na język polski. Badanie miast takich jak Łódź, Warszawa, Kraków czy Poznań w dobie industrialnej, w kontekście do analizy zaprezentowanej przez Joan Scott i Louise Tilly, dostarczyłoby wielu nowych ustaleń na temat sytuacji kobiet na rynku pracy i w społeczeństwie. Polska historiografia zdecydowanie potrzebuje uzupełnienia o taką analizę, jaką dostarczyło „Women, Work and Family” w kontekście Anglii i Francji.